

Humanismi radadel – *remis velisque*

Kristi Viiding 50

Foto: Eve Joosing.

2021. aastal ilmus Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse väljaandel Saksa kirjastuses LIT Verlag balti kirjakultuuri sarjas raamat pealkirjaga „Sub velis poeticis. Lateinische Gedichte“ („Luulepurje all. Ladinakeelsed luuletused“), mis koondab Liivimaa juristi ja humanisti, Riia raesekretäri, sündiku, Võnnu maasekretäri ja Poola kuninga sekretäri David Hilcheni (1561–1610) ladinakeelset luulepärandit. Selles sisalduvad luuletused on Eesti, Läti, Poola ja Saksamaa raamatukogudest ja arhiividest üles otsinud, kokku kogunud, tõlkinud, eessõna ja kommentaaridega varustanud Kristi Viiding.¹ Tegu pole pelgalt luule-

koguga: ilukirjanduslikule materjalile on lisatud mahukad uurimuslikud osad, mis avavad lugejale Hilcheni elu ja tegevust, luule tähtsat rolli tema elus, luulet kui tema ideede kandjat ja levitajat ning ka Hilcheni luuleloomingu semantilisi ja poetilisi kihistusi; lisaks on kõik luuletused varustatud saksakeelse tõlkega.

Luule kaudu avaneb poet, kelle inspiratsioon ja allikad on antiigis: see kajastub nii luuletuste temaatilises kui ka kompositsioonilises struktuuris. Antiigist laenab ta oma luulele žanrid ja värsivormid: Hilcheni pärandis ei leidu ainsatki luuletust, mis põhineks keskaegsetel värsimõtetel või kasutaks keskajal välja kujunenud riimskeeme. Eelistatud värsivormiks on daktüüliline heksameeter, mida ta vahel kasutab kombinatsioonis pentameetriga või jambilise senaariga. Uurimus näitab, et nende loomisel lähtub Hilchen klassikalises ladina luules välja kujunenud mudelitest, jäljendades seejuures mitte üksnes rütmimustreid, vaid ka antiikluule prosoodilisi vabadusi. Nii kasutab ta elegantselt elisiooni ja mängib antsepsi võimalustega, ent lubab vahel ka hiaatust ja sünitseesi. Huvitav on märkida, et võrdluses ühe oma ajastu kuulsaima ladinakeelse luuletaja Daniel Hermanniga tuleb esile Hilcheni mitmekesisem ja peenema nüansitundega heksameeter. Ent kui heksameetriline luule on tehniliselt meisterlik, siis jambides hakkab Hilchen kirjutama alles oma Poola perioodil ning siin jääb tal oskusi puudu: tulemuseks on monotoonne värs, mis kohati eksib oluliste rütmireeglite vastu. Hilcheni luules leidub ka aiolia tüüpi värsimõtte, mis põhinevad keerulisematel süllaabilise luule seadustel. Ka selles tuleb esile tema hea värsitundmine, mille tulemuseks on rütmiliselt ja meetri-

¹ Allakirjutanutest on Martin Klöker raamatu kaaskoostaja, -tõlkija ja -kommenteerija, Maria-Kristiina Lotman eessõna kaasautor – *Toim.*

liselt klassikalisi reegleid järgivad värsid. Nende luuletuste kaudu tõuseb lugeja ette humanist Hilchen, kes pidas luulet elu loomulikuks osaks ning uskus selle jõusse ja mõjuvõimu ühiskonna muutmisel.

Raamat on üks paljudest viljadest, mis Kristi Viidingu juhtimisel on Hilcheni tegevuse ja pärandi uurimisele pühendatud teadusprojekti tulemusel valminud. Peale luuletuste on arhiividest kokku kogutud Hilcheni ülejäänud ladinakeelne pärand, millest kõige olulisema osa moodustavad tema kirjad, mis võimaldavad erakordselt head sissevaadet toleaeegsesse teaduslikku ja kirjanduslikku, aga ka poliitilisse ja üldisemasse kultuurilisse olukorda. Hilcheni luuletused ja kirjad toovad esile Balti alade lõimituse Euroopaga nii isikute kui ka diskursuse ja žanriloo tasandil. Peagi ilmuvast Hilcheni kirjade kolme-kõitelises koondväljaandes „Amoenissium iter litterarum” näidatakse, kuidas tema kirjadel, luuletustel ja muudel kirjutistel, samuti nagu tema enda kohtuprotsessidel on ka õigusajalooline tähtsus. Tõestust leidis hüpotees, et varauusaegsed juristid toetusid oma kirjades õigusprobleeme diskuteerides peamiselt antiikaegsetele juristidele, eriti Cicerole: nende käsitlus on retooriline, loomata seejuures süsteemset ja detailset tervikpilti.

Hilcheni projekti väärtus ei seisne aga ainult tema pärandi koondamises ja avaldamises. Kristi Viiding esindab kirjandusloo uurimisel seda suunda, mis ei piirdu ajaloo- ja biograafiafaktide tuvastamisega, vaid mõtestab ühe inimese tegevust oma ajastu sotsiaalses ja poliitilises kontekstis, analüüsib tema ideid ja nende mõjuvälja, vaatleb tema loomingut mitte isoleeritult, vaid vastastikustes suhetes oma ajastu mõtlejate ja tegutsejatega. Nii ärkab taas ellu kunagi rahvusvaheliselt tuntud põnev ja mõjukas liivimaalane, kes on jätnud siinmail kõige erinevamatele elualadele märkimisväärse jälje. Töö aga jätkub:

Kristi Viiding on Hilcheni kaudu jõudnud tema kirjasõbra ja mõjutaja Justus Lipsiuse (1547–1606) uurimise ja tõlkimiseni. Peagi on Loomingu Raamatukogus ilmumas kaks Lipsiuse teksti: „Kõne laimamisest” (esmatrükk postuumselt 1607) ning „Meelekindlusest” (esmatrükk 1584). Tegu on esimeste Lipsiuse tõlgetega eesti keelde ja nende kaudu kohtub eesti lugeja veel ühe erakordselt viljaka ja paljutahulise humanistiga.

Sarnane lai haare ja mitmekülgne tegutsemine eri valdkondades iseloomustab ka Kristi Viidingut ennast, kes selle aasta mais tähistab oma 50. sünnipäeva. Ta on uurija, kes on õnnestunud avanud Eestis mitu uut teadusvaldkonda, millest kõige tähtsamana tuleb välja tuua Läänemere regioonis loodud uusladina kirjanduse uurimine. Selleks on ta alati edukalt kaasanud ka tudengeid ja aidanud nii rajada juba järgmist uurijate põlvkonda. Olulisteks saavutusteks on näiteks Eestis leiduvate ladinakeelsete pealiskirjade koondamine ühtsesse korpusesse ning 2007. aastal ilmunud Academia Gustaviana ladinakeelse juhuluule antoloogia „O Dorpat, urbs addictissima musis...” koostamine, nõnda et need tekstid on tõlgetega varustatult naasnud nüüd nii Tartu linna ja ülikooli kui ka kogu Eesti ajaloo-teadusesse. Selline varjul olnud aarete avastamine ja kõigile kättesaadavaks tegemine on olnud Kristi Viidingu töodes läbiv ja iseloomustab suurt osa tema uurimustest ja editsioonidest. Oluline on tema tegevus tõlkija ja toimetajana: nii on eesti lugeja ette jõudnud ka näiteks Tacituse „Germaanlaste päritolust ja paiknemisest”, esimene raamat Titus Liviusse monumentaalsest teosest „Linna asutamisest alates”, valik lapsi käsitlevaid antiikaegseid kirjandustekste ning keskaegne jutukogumik „Roomlaste teod”.

Kristi Viidingu teadustöö on enamasti seisnenud otseses mõttes alusuuringutes:

tema uurimused on loonud aluse järgmise põlvkonna teadlastele, kes jätkavad materjali käsitlemist. Tema XVI ja XVII sajandit puudutavad tööd on viinud Läänemere regioonis loodud kirjanduse hindamise hoopis uutele alustele: need pole üksnes andnud minevikusündmuste ja -fenomenide kohta uut teavet, vaid sundinud ümber vaatama paljusid vanima kirjandusloo kohta käibinud ettekujutusi. Näiteks on selgunud, et juba humanismiajal olid Eesti- ja Liivimaa võimaluste piires aktiivselt seotud Euroopa kirjandus- ja kultuurieluga.

Kristi Viidingu uurijanatuuris on kõige õnnelikumal moel kokku saanud ühelt poolt süstemaatilisus, metoodilisus ja distsiplineeritus ning teiselt poolt loominguline mõtlemine ja väsimatu ideede gene-

reerimine. Nii ongi tema akadeemiline tegevus olnud kõige paremas tähenduses *remis velisque* – hoogsas ja lennuka kuluga protsess, mida tõukavad tagant nii aerud ehk järjepidev ja sihikindel töö kui ka purjetuul ehk inspiratsioon. Tema töö kaudu on avanenud palju uurimisteemasid, mis loodetavasti annavad ka järgnevatel aastakümnetel sama olulisi tulemusi.

Lõpetuseks läkitame Kristile õnnesoovid David Hilcheni sõnastatud ladinakeelses värsis:

Iam vetus effluxit, novus ut nunc incipit annus.
Ut novus antiquo sit fortunatior, opto.

MARIA-KRISTIINA LOTMAN,
MARTIN KLÖKER